

**LET'S
PROCESS
SOME
DRAMA**

UVOD U PROCESNU DRAMU

2024.

Co-funded by
the European Union

UVOD U PROCESNU DRAMU

Kreirano od strane

CEPORA - Centar za pozitivan razvoj djece i omladine (Srbija)

Associazione Uniamoci (Italija)

Udruga Praktikum - Centar za djecu i mlade (Hrvatska)

Projekt

Publikacija je nastala u okviru Erasmus+ projekta LET'S PROCESS SOME DRAMA: Preventing hate speech and discrimination among youth, koji provode CEPORA - Centar za pozitivan razvoj djece i omladine (Srbija), Associazione Uniamoci (Italija) i Udruga Praktikum - Centar za djecu i mlade (Hrvatska).

Napomena o financiranju

Financirano od strane Europske unije. Izneseni stavovi i mišljenja isključiva su odgovornost autora i ne odražavaju nužno stajališta Europske unije niti Izvršne agencije za obrazovanje i kulturu (EACEA). Europska unija ni EACEA ne mogu snositi odgovornost za njih.

Sadržaj

Uvod	4
Što je procesna drama?	5
Povijesni i teorijski kontekst – dramska pedagogija, dramsko obrazovanje i odgoj	6
Obilježja i značajke procesne drame	8
Dramske igre, tehnike i metode	9
Sudionici u procesnoj drami – uloge voditelja i polaznika	11
Učinkovitost, mitovi i kritike procesne drame	13
Zaključak	14

Uvod

Ova publikacija namijenjena je odgojno-obrazovnim stručnjacima i praktičarima koji se žele upoznati s procesnom dramom i istražiti njezin potencijal u obrazovnoj praksi. Namijenjena je i entuzijastima koji žele steći uvodni uvid u ovu metodu. Fokus je usmjeren na spoj procesne drame i obrazovanja u najširem smislu.

Publikacija je razvijena u okviru Erasmus+ projekta LET'S PROCESS SOME DRAMA: Preventing hate speech and discrimination among youth, koji provode CEPORA – Centar za pozitivan razvoj djece i omladine iz Srbije, Associazione Uniamoci iz Italije i Udruga Praktikum – Centar za djecu i mlade iz Hrvatske. Cilj projekta je razvoj metodologije utemeljene na procesnoj drami za bavljenje govorom mržnje i diskriminacijom među mladima, s posebnom pažnjom usmjerenom na mlade s manje mogućnosti i one koji se suočavaju s različitim oblicima diskriminacije. Uz ovu uvodnu publikaciju, projekt razvija kurikulum radionica procesne drame posvećenih tim temama te materijale za obuku edukatora koji žele primjenjivati metodu u svom radu.

Procesna drama složena je dramsko-pedagoška metoda koja od voditelja zahtijeva vještinu i kreativnost. Također zahtijeva praksu, eksperimentiranje, pogreške, ispravke i učenje tijekom cijelog procesa. Budući da svako putovanje treba svoje polazište, ova publikacija upravo tome i služi: pružiti sažet uvod u procesnu dramu i neke od ključnih pojmova potrebnih za razumijevanje načina na koji metoda funkcionira i mogućnosti koje pruža u obrazovnim kontekstima.

Publikacija obuhvaća temeljne definicije procesne drame, povijesni i teorijski kontekst u kojem je nastala te njezina glavna obilježja i značajke. Razmatra se i odnos procesne drame prema dramskim igrama, tehnikama i metodama, kao i uloge voditelja i sudionika unutar procesa. Na kraju se daje pregled mogućih dobrobiti procesne drame, čestih mitova koji prate ovu metodu te nekih kritika i ograničenja povezanih s njezinom primjenom u obrazovnoj praksi.

Što je procesna drama?

U najjednostavnijem smislu, procesna drama predstavlja metodu korištenja drame u obrazovanju. Ova definicija upućuje na tri temeljna aspekta: riječ je o metodi, drama se koristi kao alat ili medij te je smještena unutar obrazovnog konteksta.

Procesna drama može se razumjeti i kao kreativna, na prezentaciji utemeljena strategija poučavanja i učenja koja obuhvaća niz aktivnosti, uključujući igru uloga. Definiranje procesne drame kao strategije poučavanja i učenja naglašava njezinu didaktičku vrijednost i važnost u obrazovnim procesima.

Složenija definicija opisuje procesnu dramu kao proces u kojem sudionici, zajedno s učiteljem/voditeljem, stvaraju kazališni kontekst i sudjeluju u dramskoj igri kako bi za sebe stvarali značenja dok „ispisuju“ osobno kazališno djelo, pri čemu se narativi i dramske napetosti razvijaju u vremenu i prostoru. Ova definicija naglašava apstraktne, poetske i umjetničke sastavnice svojstvene procesnoj drami, kao i važnost stvaranja značenja za pojedince ili skupine tijekom dramskog procesa.

U poglavlju o obilježjima i značajkama procesne drame razmotrit ćemo i niz drugih elemenata koji je definiraju. Međutim, na ovoj je razini ključno steći barem opće razumijevanje onoga što procesna drama obuhvaća.

Ponekad se razlikuju kreativna procesna drama i obrazovna procesna drama. Kreativna procesna drama, koja se obično odvija u dramskim studijima ili kazalištima, usmjerena je na poticanje kreativnosti i umjetničkog izražavanja, dok je obrazovna procesna drama povezana sa školskim okruženjem i usmjerena na učinkovito poučavanje i istraživanje obrazovnih sadržaja. Polazeći od te distinkcije, ova se publikacija fokusira na obrazovnu procesnu dramu, jer obrazovni kontekst promatra kao primarni.

Povijesni i teorijski kontekst – dramska pedagogija, dramsko obrazovanje i odgoj

Tijekom 1970-ih godina u Engleskoj, SAD-u, Australiji, Kanadi i drugim zemljama engleskog govornog područja došlo je do promjene paradigme u dramskom radu s djecom i mladima. Tradicionalne nastavne metode ustupile su mjesto inovativnim pristupima. Porastao je interes za primjenom drame izvan konvencionalnog kazališnog konteksta, što je dovelo do pojave novih oblika dramskog rada s mladima. Strukturirana dramska igra počela se koristiti kao sredstvo za poučavanje i istraživanje različitih sadržaja. Dorothy Heathcote (1926.–2011.), istaknuta praktičarka i autorica na području dramske pedagogije i procesne drame, postavila je temelje razumijevanja procesne drame kao medija za poučavanje kurikularnih sadržaja. Danas se ovo razumijevanje proširilo te se procesna drama prepoznaje kao sredstvo poučavanja sadržaja izvan školskog kurikulumu i u okruženjima izvan tradicionalne učionice.

Iako se Cecily O'Neill pripisuje formalno uvođenje pojma „procesna drama“ u vokabular dramske pedagogije 1995. godine, Bradley Haseman koristio je taj pojam ranije, 1991., u članku „Improvisation, Process Drama and Dramatic Art“, gdje je izložio njezine ključne značajke. O'Neill sama navodi da se termin „process drama“ počeo paralelno koristiti u Australiji i Sjevernoj Americi krajem 1980-ih, kao pokušaj razlikovanja ovoga specifičnog dramskog pristupa od manje složenih improvizacijskih aktivnosti. Bez obzira na točan vremenski slijed, pojam je proizašao iz bogate prakse koja se razvila u pokrete poput „dramskog rada u obrazovanju“ te široke primjene dramskih igara, tehnika i metoda u obrazovnim kontekstima.

Terminološku složenost dodatno produbljuje uporaba srodnih pojmova u stručnoj literaturi: procesna drama, obrazovna drama i drama u obrazovanju. Odnos među ovim pojmovima može se sagledati na sljedeći način: obrazovna drama najširi je pojam koji obuhvaća i procesnu dramu i dramu u obrazovanju. Pojmovi „procesna drama“ i „drama u obrazovanju“ često se koriste kada se govori o drami s obrazovnom svrhom. U različitim se kontekstima koriste i drugi nazivi, poput učioničke drame, neformalne drame, razvojne drame, kurikularne drame, kreativne drame i improvizacije.

Ako se nakratko odmaknemo od povijesti i terminologije procesne drame te je pokušamo smjestiti u obrazovni kontekst, dramska pedagogija ili dramsko obrazovanje može se razumjeti kao područje koje obuhvaća tri osnovne cjeline:

1. Dramska kultura – odnosi se na stjecanje kazališnog znanja, uključujući dramaturgiju i povijest kazališta, uz posjete kazalištu i kritičku analizu usmjerenu na razvoj kompetencija publike.
2. Dramski izraz – usmjeren na postizanje odgojno-obrazovnih i razvojnih ciljeva kroz dramske aktivnosti usmjerene osobnom rastu, razvoju i sazrijevanju.
3. Dramska kreativnost – usmjerena na ostvarivanje umjetničkih i kreativnih ciljeva.

U okviru ove kategorizacije, procesna drama najbliža je području dramskog izraza. Procesna drama može se razumjeti kao podvrsta dramskog obrazovanja, pa čak i kao njegov sinonim. Terminološkim raspravama doprinose i jezične nijanse i ograničenja prijevoda. Značenje pojma „education“ i opseg pojma „drama“ mogu se znatno razlikovati među jezicima. Postavljaju se pitanja o razlikama između „obrazovne drame“ i „drame u obrazovanju“ te o tome gdje se u tim konstrukcijama smješta pojam „odgoja“. To su otvorena pitanja kojih bi praktičari trebali biti svjesni.

Dramsko obrazovanje može se razumjeti kroz tri ključna teorijsko-praktična uporišta:

1. Drama, kao univerzalna antropološka značajka, inherentna je čovjeku i prepoznata je ne samo kao vrhunac kulturno-civilizacijskog stvaralaštva, nego i kao temeljna razvojna faza ranog djetinjstva.
2. Drama djeluje kao metoda razumijevanja svijeta, omogućujući pojedincu da shvati svoju okolinu i sebe unutar nje, čime doprinosi razvoju osobnih i psihosocijalnih vještina, kompetencija i moralnih vrijednosti.
3. Drama je samostalno umjetničko područje izražavanja koje se može koristiti i unutar školskih predmeta ili u povezanosti s njima.

Iako se društveno-humanističko područje često naglašava kao primarno područje primijenjene drame, procesna drama ima svoje mjesto u svim obrazovnim područjima.

Obilježja i značajke procesne drame

Različiti autori ističu temeljne karakteristike koje određuju procesnu dramu. Uobičajeno se izdvaja sedam osnovnih obilježja:

1. Osmišljena je tako da potakne umjetnički odgovor sudionika
2. Uključuje uspostavljanje stanja „metaksisa“ – istodobno postojanje u stvarnom i u fikcijskom svijetu tijekom dramskog procesa
3. Očituje se kroz elemente drame
4. Smještena je u obrazovni kontekst koji naglašava kvalitetu učenja kroz umjetničku interakciju
5. Suradnja između učitelja/voditelja i sudionika ključna je za proces
6. Sudjelovanje u procesnoj drami ne može biti prisilno; zahtijeva pregovaranje i dobrovoljno uključivanje sudionika
7. Redefinira odnos između izvođača, dramskog teksta i publike.

Dodatna ključna obilježja procesne drame uključuju:

- epizodična struktura
- odsutnost vanjske publike
- aktivno sudjelovanje svih članova, uključujući voditelja (voditelj u ulozi).

Epizodična struktura odnosi se na samostalne segmente unutar procesa, obilježene prijelazima poput ulaska ili izlaska iz uloga, pomaka iz grupnih u individualne uloge ili promjena mjesta i vremenskih okvira. Ova struktura čini procesnu dramu osobito prikladnom za obrazovne kontekste jer omogućuje fleksibilnu organizaciju vremena i zaustavljanje procesa radi refleksije kada je potrebno.

Za razliku od kazališne izvedbe, procesna drama usmjerena je prema „unutra“ i fokusira se na iskustvo skupine, a ne na predstavljanje publici. Njezin cilj nije izvedba pred vanjskom publikom, već omogućiti sudionicima da urone u imaginativni svijet koji zajednički stvaraju. No odsutnost vanjske publike ne isključuje njezinu kazališnu narav; naprotiv, sudionici postaju i glumci i gledatelji unutar samog procesa.

Važno je aktivno sudjelovanje svih sudionika: vođeni različitim zadacima, oni improviziraju i odigravaju prizore te tako zajednički konstruiraju dramski svijet. Time se ističe aktivna uloga voditelja u procesu, o čemu će biti više riječi u nastavku, u dijelu o voditelju u ulozi.

Srž procesne drame može se opisati kao stvaranje zamišljenog dramskog svijeta u koji sudionici ulaze preuzimanjem uloga. Sudionici oblikuju te uloge na temelju vlastitih iskustava te iz tih

pozicija zajednički analiziraju različite aspekte odabrane problematike. Ovakav opis preciznije prikazuje kako se proces odvija u procesnoj drami i koja je njegova krajnja svrha. Procesna drama, osobito u razrednoj nastavi, cijenjena je zbog svoje sposobnosti da obuhvati različite stilove učenja i potiče razvoj raznih vrsta inteligencija. U literaturi se često navode i dodatna obilježja:

- koncentracija dramske napetosti i simbolička transformacija
- spontanost i improvizacijska narav
- angažman sudionika u oblikovanju procesa i utjecaju na njegov tijek
- pripadanje širem kazališnom žanru

Refleksija i relativnost vremena također su sastavni dio procesne drame. Refleksija nije ograničena na verbalno izražavanje; može se javiti u obliku dnevnika, izvješća, mapa, skica ili ritualnih dramskih praksi koje sažimaju uvide sudionika. Narativni tijek procesne drame ne mora biti linearan; česti su vremenski skokovi u prošlost ili budućnost, kao i maštoviti prijelazi između prostora. Očito je da kreativno manipuliranje vremenom postoji u procesnoj drami, a nema razloga da se ista obilježja ne primijene i na manipulaciju prostorom te „putovanja“ unutar imaginativnog svijeta.

Dramske igre, tehnike i metode

U početnim definicijama procesna drama opisivala se kao dramska metoda. Međutim, nužno je razjasniti odnose između dramskih igara, tehnika i metoda – osobito onih međusobno bliskih – kako bi se što jasnije odredilo što procesna drama jest, a što nije.

Dramske igre predstavljaju temelj dramskih tehnika i metoda, a mnoge od njih primjenjuju se u procesnoj drami. Te igre obično pokreću dramski proces. Uključuju aktivnosti koje se odvijaju prema određenim pravilima i ne moraju uvijek imati jasno definiran cilj koji sudionici trebaju postići.

Dramske tehnike jednostavniji su oblici koji određuju način sudjelovanja u aktivnosti. Svaka tehnika strukturira sudjelovanje na način karakterističan za tu tehniku. Poznate dramske tehnike uključuju improvizaciju, vođenu fantaziju, dramske igre i vježbe, učitelja u ulozi, „vruću stolicu“, zamrznutu sliku i unutarnji monolog.

Dramske tehnike mogu se podijeliti na:

- tehnike koje uključuju realističko izvođenje radnji (vođena improvizacija, pripovijedanje, učitelj u ulozi)
- tehnike koje uključuju stilizirana izvođenja (zamrznute slike, pripremljene improvizacije, reportaža, praćenje misli)

- tehnike u kojima sudionici ostaju na granici dramskog svijeta (vođena fantazija, „vruća stolica“)

Dramske metode najkompleksniji su oblici dramskih aktivnosti u odgojno-obrazovnom radu. Mogu se definirati kao strukturirane, zaokružene jedinice s jasno postavljenim metodološkim okvirom.

Najistaknutije dramske metode u obrazovnoj praksi uključuju:

1. Forum teatar (Teatar potlačenih)
2. Procesnu dramu
3. Plašt stručnjaka (Mantle of the Expert)
4. Grupno osmišljavanje i izvedbu
5. Pripremu i izvedbu predstave prema dramskom predlošku
6. Književnu i kazališnu analizu dramskog teksta
7. Gledanje i analiziranje predstava: iskustvo, refleksija i formiranje stavova.

Iz ove hijerarhije dramskih igara, tehnika i metoda jasno je da je procesna drama, kao dramska metoda, među najkompleksnijim oblicima dramskih aktivnosti. Ona obuhvaća uže kategorije tehnika i, u svojoj osnovi, dramske igre. Grafički, taj odnos mogao bi se prikazati kao koncentrični krugovi: najveći krug predstavlja procesnu dramu, unutar njega je krug dramskih tehnika, a u središtu krug relevantnih dramskih igara.

Uz igre, tehnike i metode, literatura o procesnoj drami bavi se i povezanim pojmovima poput strategija ili konvencija u vođenju dramskog procesa.

Mogu se izdvojiti četiri ključne konvencije:

- postavljanje pitanja i rješavanje problema
- proživljavanje (experiential engagement)
- učitelj u ulozi
- izlazak iz uloge.

Postavljanje pitanja i rješavanje problema koriste se kako bi se uspostavio okvir zamišljenog svijeta i razvili likovi unutar njega. Ove strategije pomažu voditelju da uvuče sudionike u proces postavljanjem pitanja o problemu unutar fikcionalnog konteksta, naglašavajući da se problem može riješiti jedino zajedničkim sudjelovanjem. U tom procesu stvara se imaginarni svijet, stalno se mijenja i redefinira sve dok se ne uspostave osnovni elementi likova i početne situacije. Kada je okvir procesne drame postavljen, odnosno kada je fikcionalni svijet u potpunosti stvoren, sudionici nastavljaju svoju kreativnu avanturu kroz konvenciju proživljavanja.

„Proživljavanje“ je konvencija koja gradi procesnu dramu. Usmjerena je na istraživanje zamišljenog svijeta iz perspektive stvorenih likova. Voditelj potiče sudionike da kroz niz improvizacija unutar svojih uloga razvijaju karakterne osobine, stavove i ponašanja. Ovaj pristup

pomaže sudionicima da dožive svoje uloge i fikcionalni svijet kao stvaran i opipljiv.

Učitelj u ulozi, već spomenut kao ključna tehnika, naglašava aktivno sudjelovanje voditelja unutar zamišljenog svijeta. Bilo da pokreće dramu postavljanjem konteksta ili ostaje u ulozi kako bi usmjeravao narativ, voditelj postaje ravnopravan sudionik. Takvo pozicioniranje omogućuje voditelju da vodi proces iznutra, održavajući fokus i koherenciju te potičući suradničku atmosferu. Ipak, voditelj mora biti oprezan: iako preuzima ulogu, mora ostati u poziciji voditelja, a ne redatelja procesne drame, te sudionicima prepustiti određivanje tijeka i razvoja priče. Učitelj u ulozi može se promatrati i kao dramska tehnika, što je već prethodno istaknuto.

Izlazak iz uloge podrazumijeva kratki prekid procesne drame, odnosno kratki povratak sudionika iz fikcionalnog u stvarni svijet. Ova se konvencija koristi kada je potrebno razjasniti nedoumicu ili pružiti dodatne informacije koje će pomoći daljnjem razvoju priče i osnažiti autentičnost procesne drame. Ti su trenuci od velike vrijednosti jer omogućuju refleksiju o onome što je u fikcionalnom svijetu naučeno, doživljeno i odigrano. Izlazak iz uloge ne predstavlja trenutak u kojem je učinjeno nešto pogrešno, nego prostor u kojem sudionici mogu komentirati, kritizirati, formulirati vlastita mišljenja, upijati iskustva, analizirati reakcije i razmatrati mogućnosti.

Sudionici u procesnoj drami – uloge voditelja i polaznika

Svaki sudionik procesne drame doprinosi stvaranju dramskog svijeta u skladu sa svojim sposobnostima i spremnošću na sudjelovanje. Nerealno je očekivati jednaku razinu uključenosti svih pojedinaca, osobito u radu s djecom. Za praćenje razine angažmana može se koristiti taksonomija osobnog angažmana Dorothy Heathcote. Ova taksonomija obuhvaća sljedeće razine:

1. Interes – prisutnost, promatranje, slušanje i reagiranje
2. Angažman – aktivno uključivanje u zadatke
3. Predanost – odgovornost prema zadatku i grupi, prihvatanje ograničenja dramskog okvira
4. Internalizacija – osobna povezanost sa zadatkom, unutarnje razumijevanje uloge
5. Interpretacija – spremnost na dijeljenje značenja, raspravu o osjećajima, slušanje drugih, eksperimentiranje s izražavanjem i poštivanje različitih perspektiva
6. Evaluacija – spremnost na provjeru i potvrđivanje vlastitih razumijevanja i osjećaja u javnom prostoru.

Iako je taksonomija prvotno bila primijenjena na djecu, načela sudjelovanja u izgradnji dramskog svijeta jednaka su za sve sudionike, bez obzira na dob. Voditelji moraju prepoznati da svaki sudionik u proces unosi vlastita iskustva, mišljenja i vrijednosti. Ta individualna polazišta postaju važni elementi drame.

Važno je da voditelji osiguraju razumijevanje da se u procesnoj drami i voditelji i sudionici nalaze u izmišljenoj situaciji u kojoj ne postoje apsolutno točni odgovori, već samo kontekstualno prikladni odgovori. Ovakav okvir potiče sudionike na slobodnije sudjelovanje u igri uloga i kreiranju likova.

U pogledu odnosa voditelja i sudionika, voditelji mogu preuzimati različite uloge u procesnoj drami. Mogu se izdvojiti tri osnovne vrste uloga koje voditelj može preuzeti:

1. Autoritativna uloga – primjerice kapetan, vođa ili nadređena osoba
2. Podređena uloga – primjerice novopridošla osoba ili osoba nižeg statusa u skupini
3. Srednja uloga – položaj između najvišeg i najnižeg statusa u hijerarhiji.

Ovaj se popis može proširiti dodatnim vrstama uloga kao što su:

- autoritet,
- zamjenik vođe,
- član skupine,
- bespomoćan lik,
- suprotstavljeni autoritet,
- odvjetnik đavla,
- odsutna figura,
- vanjski autoritet,
- granična uloga (na rubu dramskog svijeta).

Svaka od navedenih uloga nosi specifičnu dinamiku moći koja utječe na komunikaciju i odnose unutar fikcionalnog konteksta. Odabir uloge koju će voditelj preuzeti značajno oblikuje razvoj interakcija i tijek dramskog procesa.

Odabir uloge mora biti usklađen s planiranim tijekom obrazovno-dramske situacije, uzimajući u obzir potrebe skupine i željene ishode učenja. Voditelji moraju ostati fleksibilni, prilagođavajući svoju ulogu kako se drama razvija, pritom održavajući ravnotežu između vođenja procesa i omogućavanja sudionicima da sami usmjeravaju razvoj priče.

Učinkovitost, mitovi i kritike procesne drame

Kako se približavamo završetku razmatranja procesne drame, važno je osvrnuti se na njezinu učinkovitost te promotriti dobrobiti i kritike povezane s ovom metodom.

Može se istaknuti niz prednosti primjene procesne drame u odgojno-obrazovnom radu:

- kao metodu za poticanje svijesti o različitosti te razumijevanje koncepata poput rase i privilegija,
- u učenju jezika: smanjenje anksioznosti, poticanje spontanosti u komunikaciji i opuštenije interakcije na stranom jeziku,
- u poticanju dubljeg razumijevanja tekstova i ohrabrivanju učenika na stvaranje vlastitih narativa,
- kao alat za istraživanje čitateljskih interesa djece,
- u podršci kooperativnim i kolaborativnim modelima učenja,
- kao metodički pristup u skladu sa suvremenim obrazovnim ciljevima u razrednoj nastavi.

Dodatne dobrobiti uključuju:

- fleksibilnost i primjenjivost procesne drame u različitim nastavnim predmetima i kontekstima učenja,
- afektivne dobrobiti poput povećane motivacije, angažmana i samopouzdanja sudionika,
- razvoj empatije, samorefleksije i sposobnosti sagledavanja više perspektiva,
- unapređenje jezičnih i akademskih vještina kroz aktivno sudjelovanje.

Procesna drama snažno podupire učenje jezika i razvoj pismenosti, iako je njezin potencijal znatno širi.

Unatoč brojnim prednostima, i dalje su prisutni određeni mitovi o procesnoj drami:

1. Mit 1: Procesna drama prikladna je samo za malu djecu te nije primjerena starijim učenicima uključenima u formalnu dramsku edukaciju.
2. Mit 2: Procesna drama je korisna metoda u različitim područjima kurikuluma, ali ne doprinosi razumijevanju drame kao umjetničke forme.
3. Mit 3: Procesnu dramu nije moguće pouzdano vrednovati, što umanjuje njezinu edukacijsku vrijednost.
4. Mit 4: Procesna drama nema umjetničku vrijednost niti kazališnu kvalitetu.

Premda mitovi 2 i 4 odražavaju zabrinutosti vezane uz umjetničku legitimnost metode, ove tvrdnje uglavnom nisu utemeljene. Ipak, pojedini autori ističu opravdane kritike koje se odnose na njezinu praktičnu provedbu i potencijalna ograničenja.

Sinteza brojnih istraživanja također upućuje na nekoliko nedostataka procesne drame:

- pretjerano isticanje njezinih dobrobiti bez dovoljno empirijskih potvrda,
- nedostatak kvantitativnih istraživanja o njezinoj učinkovitosti,
- zahtjevnost u pogledu vremena, što otežava njezinu integraciju u standardni kurikulum,
- praktične poteškoće u provedbi, s obzirom na svakodnevne izazove odgojno-obrazovnih ustanova i nastavnika,
- mogućnost nesvjesnog učvršćivanja postojećih rodni stereotipa kroz igru uloga,
- rizik od emocionalne nelagode kod sudionika ako voditelj nema dovoljno kompetencija u vođenju procesa,
- anksioznost sudionika zbog izvedbenog aspekta, unatoč izostanku vanjske publike,
- anksioznost voditelja vezana uz vlastito preuzimanje uloga i izvedbene zahtjeve.

Iako ove kritike ne umanjuju pedagošku vrijednost procesne drame, naglašavaju važnost prakse koja se temelji na informiranosti i refleksiji. Voditelji moraju biti svjesni navedenih izazova kako bi njima uspješno upravljali i osigurali smisleno i pozitivno iskustvo za sudionike.

Prepoznavanje snaga i ograničenja procesne drame osigurava praktičarima cjelovit uvid te im omogućuje promišljenu i prilagodljivu primjenu ove metode u različitim obrazovnim kontekstima.

Zaključak

„Stigli smo”, rekao je vozač autobusa. Putovanje je završeno. Dobili ste najvažnije informacije o procesnoj drami i stekli uvid u to kako se ona oblikuje na papiru. Sve ostalo je sada na vama. Uvijek sam tu da pomognem. Kao obrazovni praktičari imate priliku oblikovati obrazovni proces onako kako smatrate da treba biti, naravno u skladu s obrazovnim ciljevima koje želite postići i s resursima koje imate na raspolaganju. No, ako ste kreativni, motivirani i upoznati s procesnom dramom, možete stvarati čuda u učionici, u prostoru za mlade, u korporativnom okruženju, u javnom prostoru i u svim drugim prostorima koji mogu postati prostori za učenje. Promislite – i ako vam sine dobra ideja, budite hrabri i krenite. Malo unazad, pa naprijed, zatim lijevo, lijevo, desno, pa opet naprijed, na valovima malih i velikih ideja.

A sada – pozdrav! Moramo se vratiti. Dolazi nova skupina obrazovnih praktičara i entuzijasta koji jedva čekaju učiti o procesnoj drami. Vidimo se nekom drugom prilikom. Bilo mi je zadovoljstvo putovati s vama.

Ova publikacija pruža sažet uvod u procesnu dramu i predstavlja ključne pojmove potrebne za razumijevanje načina na koji metoda funkcionira i mogućnosti koje pruža u obrazovnim kontekstima.

Publikacija je nastala u okviru Erasmus+ projekta LET'S PROCESS SOME DRAMA: Preventing hate speech and discrimination among youth, koji provode CEPORA - Centar za pozitivan razvoj djece i omladine (Srbija), Associazione Uniamoci (Italija) i Udruga Praktikum - Centar za djecu i mlade (Hrvatska).

